

dr Michał Kowalski, załącznik nr 2 do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego w dziedzinie nauk prawnych w dyscyplinie prawo – autoreferat w języku polskim

AUTOREFERAT

- 1. Imię i nazwisko:** Michał Kowalski
- 2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:**

2010 r. – stopień doktora nauk prawnych nadany uchwałą Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk z dnia 21 maja 2010 r. na podstawie rozprawy doktorskiej:

Prawo pomocy w polskiej procedurze sądownoadministracyjnej.

Promotor w przewodzie doktorskim: prof. dr hab. Jan Wawrzyniak.

Recenzenci w przewodzie doktorskim: prof. dr hab. Małgorzata Jaśkowska,
prof. dr hab. Roman Wieruszewski.

2003 r. – tytuł magistra prawa, ukończone studia jednolite-magisterskie na kierunku prawo na Wydziale Prawa i Administracji Europejskiej Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie. Temat pracy magisterskiej:

Ewolucja pozycji ustrojowej Trybunału Konstytucyjnego.

Promotor: prof. dr hab. Jan Wawrzyniak.

- 3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu:**

a) w jednostkach badawczych:

2016 r. – obecnie: adiunkt w Zakładzie Prawa Konstytucyjnego, Kolegium Prawa, Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie,

2010 r. – obecnie: adiunkt w Katedrze Prawa Konstytucyjnego i Praw Człowieka Europejskiej Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie,

b) pozostałe zatrudnienie:

2004 – obecnie: starszy asystent sędziego w Naczelnym Sądzie Administracyjnym.

4. Wskazanie osiągnięcia, o którym mowa w art. 16 ust 1 i 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 1789):

a) tytuł osiągnięcia naukowego:

Prawo do sądu administracyjnego. Standard międzynarodowy i konstytucyjny oraz jego realizacja.

b) **dane bibliograficzne:**

autor: Michał Kowalski,

rok wydania: 2019,

nazwa wydawnictwa: Wolters Kluwer,

nr ISBN: 978-83-8160-118-4,

liczba stron: 564,

recenzenci wydawniczy:

Prof. dr hab. Jan Paweł Tarno, Uniwersytet Łódzki

dr hab. Wojciech Sawczyn, prof. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza

c) **Omówienie celu naukowego i osiągniętych wyników.**

Uzasadnienie wyboru tematu pracy.

Zagadnienie prawa do sądu administracyjnego w rozumieniu standardu międzynarodowego i konstytucyjnego, a także realizacji najważniejszych jego elementów na płaszczyźnie ustawowej nie doczekało się jak dotąd osobnego opracowania monograficznego. Istnieją zarówno publikacje artykułowe, jak i książkowe, odnoszące się w różnym stopniu i kontekście do tego tematu, co znajduje odzwierciedlenie w wykorzystanej w opracowaniu obszernej literaturze polskiej i zagranicznej. Brak jest jednak w tym obszarze analizy dotyczącej zakresu badawczego omawianego zagadnienia w ramach jednej publikacji. Stąd zagadnienie objęte tematem trudno uznać za kompleksowo opracowane w literaturze przedmiotu.

Omówienie celu i struktury osiągnięcia naukowego:

Podstawowym celem naukowym osiągnięcia jest rekonstrukcja międzynarodowego i konstytucyjnego standardu prawa do sądu administracyjnego, a także sposobu realizacji podstawowych jego elementów na płaszczyźnie ustawowej. Z osiągnięciem tak zakreślonego celu wiąże się konieczność dokonania szeregu ustaleń stanowiących realizację założeń częściowych. Na kolejnych etapach procesu badawczego podlegają ustaleniu źródła, mechanizmy prawne i skuteczność poszczególnych reżimów prawa międzynarodowego istotnych z punktu widzenia omawianego zagadnienia, ze szczególnym uwzględnieniem ich wpływu na funkcjonowanie polskich sądów administracyjnych. W tym zakresie zbadane zostały najważniejsze unormowania prawnomiędzynarodowe, a także ustalenia wynikające z analizy tzw. prawa sędziowskiego (*case law*) Komitetu Praw Człowieka, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Zaprezentowany został także wpływ na kształtowanie się międzynarodowego standardu prawa do sądu administracyjnego poszczególnych rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy, czyli aktów o charakterze *soft law*, przewidujących wymagania odnośnie do sądowej kontroli administracji. Pozwala to na oznaczenie wymogów w zakresie zasadniczych elementów prezentowanego standardu, za jakie uznano:

1. charakter organu odpowiedzialnego za sądową kontrolę administracji oraz status sędziów rozpatrujących tego typu sprawy,
2. kognicję sądów orzekających w sprawach administracyjnych,
3. krąg podmiotów legitymowanych do uzyskania ochrony przed sądem,
4. model uprawnień orzeczniczych w sprawach sądownoadministracyjnych.

Następnym celem badawczym jest poddanie stosownej analizie rozwiązań mających na celu realizację tych elementów w ramach wybranych ustawodawstw europejskich. Przyjęto przy tym koncepcję analizy przedmiotowej z zasadniczym podziałem tej części opracowania na cztery fragmenty uwzględniające najważniejsze elementy omawianego standardu. Omówiono zarówno podobieństwa, jak i liczne odmienności w zakresie realizacji prawa do sądu administracyjnego, co pozwoliło nie tylko na wyciągnięcie określonych wniosków z analizy porównawczej, ale także przyczyniło się do ustalenia wzajemnych relacji zachodzących pomiędzy standardami międzynarodowymi a krajowymi modelami sądowej

kontroli administracji. Ustalono stopień zależności pomiędzy koncepcjami wykształconymi w procesie ewolucji historycznej a standardami międzynarodowymi i ich wpływ na rozwiązania prawne funkcjonujące w poszczególnych systemach wewnętrznych państw objętych analizą. Wybór poszczególnych porządków prawnych nie był przy tym bezrefleksyjny. Zostały one wyselekcjonowane z punktu widzenia tradycji oraz różnorodności występujących w nich rozwiązań prawnych. Dokonując wyboru uwzględniono także wartość poznawczą, a niejednokrotnie również wysoki poziom oddziaływania na inne systemy krajowe oraz standardy międzynarodowe.

Celem dwóch pierwszych części pracy, postrzeganych jednak jako pewna merytoryczna całość, jest nie tylko określenie międzynarodowego standardu prawa do sądu administracyjnego, najważniejszych jego elementów i sposobów ich realizacji w ramach wybranych ustawodawstw państw europejskich, ale także poddanie stosownej analizie zachodzących między nimi wzajemnych relacji. Bardzo istotnym zagadnieniem badanym w tej części opracowania jest ustalenie, czy i w jakim stopniu rozwiązania wewnątrz krajowe wpływają na ukształtowanie istniejącego w tym zakresie standardu międzynarodowego i odwrotnie, jak wygląda proces oddziaływania standardu międzynarodowego na rozwiązania funkcjonujące w ramach poszczególnych ustawodawstw krajowych.

Podobne założenia towarzyszą kolejnej części opracowania, w której poddano analizie proces kształtowania się oraz realizacji prawa do sądu administracyjnego w ramach polskiego systemu prawnego. Należało ustalić, jakie elementy miały wpływ na aktualny kształt polskiego modelu sądowej kontroli administracji. Czy były to swoiste procesy i uwarunkowania historyczne, czy może, a jeżeli tak, to w jakim zakresie wpływ na te koncepcje miały standardy międzynarodowe. W tym celu prześledzono proces kształtowania się określonych rozwiązań prawnych istotnych z punktu widzenia prawa do sądu administracyjnego od jego początków na ziemiach polskich, poprzez dokonania okresu dwudziestolecia międzywojennego, jak i okres powojenny, aż do chwili obecnej.

Również dwie ostatnie części opracowania dotyczą polskiego modelu sądownictwa administracyjnego. Stanowią one jednocześnie kontynuację konsekwentnie realizowanych założeń badawczych - co do zasady - koncentrując się wokół najważniejszych elementów prawa do sądu administracyjnego. Celem tej części opracowania jest w szczególności wskazanie, które z elementów omawianego standardu zostały uwzględnione na poziomie

konstytucyjnym, a które podlegają zasadniczej realizacji na płaszczyźnie ustawowej. Odstępstwem od tego założenia, choć stanowiącym osiągnięcie jednego z zasadniczych celów tej części opracowania, jest zbadanie w poszerzonym zakresie praktycznej realizacji funkcjonowania konstytucyjnego nakazu rozpoznawania spraw przez sądy administracyjne bez nieuzasadnionej zwłoki. W ramach przeprowadzonych w tym zakresie badań ustalono nie tylko efektywność działania sądów administracyjnych obu instancji, ale także wpływ na szybkość postępowań sądowoadministracyjnych rozwiązań przewidzianych w ustawie o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki.

Celem tej części opracowania jest jednak przede wszystkim ustalenie konstytucyjnego standardu prawa do sądu administracyjnego, poprzez wskazanie istoty sądownictwa administracyjnego oraz najważniejszych jego elementów wynikających z ogólnej zasady prawa do sądu przewidzianej na gruncie art. 45 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Ustalenia te uzasadniały poddanie analizie w ramach ostatniej części opracowania sposobu realizacji najważniejszych elementów standardu prawa do sądu administracyjnego na płaszczyźnie ustawowej i sformułowanie na tym tle wniosków.

Wnioski.

Wykształcone w procesie historycznym rozwiązania w zakresie sądowej kontroli administracji podlegają od pewnego czasu procesowi częściowej uniwersalizacji w związku z wpływami wynikającymi z przynależności krajów do różnego rodzaju organizacji międzynarodowych. W Europie można mówić o rozwiniętym systemie prawnomiędzynarodowym wywierającym wielopłaszczyznowy wpływ na standard prawa do sądu administracyjnego. Konkretnie dyrektywy w tym zakresie wynikają zarówno z uniwersalnego systemu ONZ, jak i regionalnych reżimów Rady Europy i Unii Europejskiej. Największy wpływ na kształtowanie się międzynarodowego standardu prawa do sądu administracyjnego mają ustalenia wynikające z orzecznictwa zarówno Komitetu Praw Człowieka ONZ, jak też Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości UE. Ograniczenia wynikające z zakresu normatywnego uregulowanego w art. 14 Międzynarodowego Paktu, jak i art. 6 Konwencji Praw Człowieka, w których mowa jest o sprawach cywilnych i karnych, zostały przy tym zniwelowane przez orzecznictwo, którego

analiza pozwala wyznaczyć wyraźną linię ewolucyjną w kierunku znacznego poszerzenia jurysdykcji organów międzynarodowych o sprawy tradycyjnie rozpatrywane przez sądy administracyjne.

Istotną rolę w kształtowaniu standardu prawa do sądu administracyjnego w krajach członkowskich Rady Europy odgrywają rekomendacje Komitetu Ministrów Rady Europy. Stanowią one syntezę dorobku ETPCz odnośnie do wykładni art. 6 Konwencji, a także w pewnym stopniu są odzwierciedleniem doświadczeń poszczególnych państw w zakresie przyjętych modeli kontroli administracji publicznej i występujących między nimi relacji. W takim znaczeniu, zarówno dyrektywy płynące z orzecznictwa Trybunału w Strasburgu, jak też postanowienia rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy tworzą spójny system, z którego wynika szereg zasad kształtujących europejski standard prawa do sądu administracyjnego. Niektóre z nich bezpośrednio odnoszą się do ukształtowania prawa do sądu administracyjnego, jak choćby rekomendacja w sprawie sądowej kontroli aktów administracyjnych, czy też w sprawie niezawisłości, sprawności i roli sędziów. Inne rekomendacje, takie jak w sprawie dobrej administracji, mogą istotnie oddziaływać na proces sądowej kontroli administracji, stanowiąc dyrektywy interpretacyjne i kontrolne stosowane do oceny standardów funkcjonowania administracji. Mogą być one traktowane jako punkt odniesienia w orzecznictwie sądów administracyjnych, ponieważ pomimo braku formalnego związania ich postanowieniami, w istocie to od uznania sędziego zależy czy uwzględni on w procesie orzeczniczym stosowne zalecenia.

Standardy wynikające z Paktu, Konwencji, a także rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy pojawiają się przy tym stosunkowo często w orzecznictwie polskich sądów administracyjnych. Sposób ich powoływania sprowadza się jednak najczęściej jedynie do potwierdzenia lub wzmocnienia argumentacji orzeczenia wydanego na podstawie prawa polskiego. Nie są one traktowane jako samoistna podstawa prawna orzeczenia, ale jako generalny standard, który jest jednak wyraźnie zauważalny w procesie orzeczniczym polskich sądów administracyjnych.

Ważny element tworzący międzynarodowy standard prawa do sądu administracyjnego wynika z art. 47 Karty Praw Podstawowych UE. Europejskie sądy krajowe, w tym sądy administracyjne, mają obowiązek stosowania KPP w przypadku rozstrzygnięcia sprawy, w której występuje element prawa unijnego. Państwa członkowskie są przy tym zobowiązane

do takiego skonstruowania gwarancji procesowych, aby pozwalały one na skuteczną ochronę sądową w dziedzinach objętych regulacjami europejskimi. W pewnym sensie reżim ten jest bardziej efektywny od dwóch pozostałych. Przewiduje bowiem możliwość interwencji w trakcie postępowania przez wystąpienie z pytaniem prejudycjalnym do TSUE, a nie dopiero po jego zakończeniu, jak ma to miejsce w przypadku dwóch poprzednich systemów. W najbliższym czasie można oczekiwać stopniowego wzrostu znaczenia KPP w ramach europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Wpływ na taki stan rzeczy ma także opinia TS nr 2/13 wskazująca na przeszkody w przystąpieniu UE do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Polskie sądy administracyjne stosunkowo często korzystają z procedury prejudycjalnej. Od momentu przystąpienia Polski do struktur unijnych w dniu 1 maja 2004 r. wystąpiły w ponad 70 sprawach z pytaniami prejudycjalnymi dotyczącymi wykładni przepisów prawa unijnego do TSUE. Czasem orzeczenia TS mają bezpośrednie przełożenie na realizację podstawowych elementów prawa do sądu administracyjnego. W postanowieniu z dnia 28 czerwca 2016 r., sygn. akt II OSK 1346/16, NSA spytał TS, czy art. 32 ust. 3 kodeksu wizowego i art. 47 akapit pierwszy KPP należy rozumieć w ten sposób, że nakłada na państwo członkowskie obowiązek zagwarantowania środka zaskarżenia (odwołania) do sądu? TS stwierdził, że przepisy te nakładają na państwa członkowskie obowiązek ustanowienia procedury odwoławczej od decyzji o odmowie wydania wizy, której szczegółowe zasady należą do porządku prawnego każdego państwa członkowskiego, przy poszanowaniu zasad równowagi i skuteczności. Procedura ta musi gwarantować na pewnym etapie postępowania środek odwoławczy do sądu (wyrok z dnia 13 grudnia 2017 r., *Soufiane El Hassani przeciwko Ministrowi Spraw Zagranicznych RP* C-403/16). Konsekwencją tego wyroku było pilne przygotowanie projektu ustawy o zmianie p.p.s.a. włączającego tego typu sprawy do zakresu właściwości sądów administracyjnych.

Działalność uchwałodawcza NSA zmierza w kierunku wykładni dającej możliwość wznowienia postępowania przed sądem administracyjnym po wydaniu orzeczenia prejudycjalnego szerokiemu kręgowi podmiotów. Podstawą wznowienia postępowania sądownoadministracyjnego może być orzeczenie TS wydane w trybie pytania prejudycjalnego, nawet, gdy orzeczenie to nie zostało doręczone stronie wnoszącej skargę o wznowienie

postępowania (uchwała NSA z dnia 16 października 2017 r., sygn. akt I FPS 1/17, www.orzeczenia.nsa.gov.pl).

Analiza poszczególnych międzynarodowych reżimów prawnych mających wpływ na ukształtowanie standardów prawa do sądu administracyjnego umożliwiła przy tym określenie najważniejszych jego cech. Zawierają one wytyczne w zakresie charakteru organu uprawnionego do sądowej kontroli administracji wskazując, że jest nim niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą. Właściwym w sprawach sądownoadministracyjnych może być ustanowiony w drodze ustawy, wyspecjalizowany sąd administracyjny lub sąd należący do struktury sądownictwa powszechnego. Przykładowo w Austrii od 2014 r. funkcjonuje system dwuinstancyjny, choć generalnie jest to model o jednej z najdłuższych tradycji w Europie. Nawet więc koncepcje o bogatej tradycji i znacznym dorobku oraz wpływie na inne systemy prawne podlegają stałej ewolucji w kierunku realizacji standardów międzynarodowych. Z kolei, w Niemczech i Szwecji występuje model trójinstancyjny, w którym poza ogólnymi sądami administracyjnymi istnieje także rozwinięta struktura sądów wyspecjalizowanych w danych kategoriach spraw. Aktualnie w Europie obserwujemy zatem w zasadzie zanik jednoinstancyjności postępowania sądownoadministracyjnego, co także jest wyrazem uniwersalizacji systemów prawnych w procesie dostosowania do standardów międzynarodowych.

Standardem jest także szerokie ustalenie zakresu kognicji sądownoadministracyjnej. Najczęściej jest ona ujęta w postaci klauzuli generalnej z określonym katalogiem aktów administracyjnych wyłączonych spod jurysdykcji sądownoadministracyjnej. W przeważającej mierze wynika to wprost z regulacji prawnych, choć czasem, jak ma to miejsce we Francji i Belgii, zasadniczo czerpie swoje źródło z orzecznictwa Rady Stanu (*Conseil d'Etat*). Przykładem wpływu międzynarodowych standardów na ukształtowanie zakresu kognicji sądownoadministracyjnej jest system szwedzki, który od początku lat 80 - tych dwudziestego wieku podlegał systematycznej krytyce ETPCz w Strasburgu. Dopiero w konsekwencji tych orzeczeń przyjęto szeroki zakres przedmiotowy właściwości szwedzkich sądów administracyjnych.

Interesującą tendencją jest dopuszczanie w niektórych systemach możliwości ograniczenia dostępu do sądu administracyjnego ze względu na błażość sprawy lub nadużycie prawa do sądu. W systemie francuskim w niektórych kategoriach uznanie sprawy

za błąd należy do sądu, który ocenia wpływ danego aktu administracyjnego na sferę praw i wolności jego adresata. Z kolei, w orzecznictwie niemieckich sądów administracyjnych wykształcona została koncepcja nadużycia prawa do skargi (*Mißbrauch des Klagerechts*), skutkująca w określonych sytuacjach procesowych brakiem konieczności zapewnienia ochrony przed sądem administracyjnym. Do tego rodzaju sytuacji dochodzi, gdy strona korzysta z przysługujących jej środków procesowych dla celów, które nie służą faktycznej ochronie interesu prawnego, a jedynie dąży do szkodenia przeciwnikowi procesowemu lub osobie trzeciej, co jest sprzeczne z procesowym zakazem szykanowania (*prozeßrechtliches Schikanverbot*) oraz powoduje wydłużenie postępowania w wyniku korzystania z określonych uprawnień procesowych w celu tamowania jego biegu. W mojej ocenie warta rozważenia jest zasadność przeniesienia tego typu rozwiązań bezpośrednio na grunt polskiego prawa krajowego.

Bardzo szerokie jest określenie w ramach poszczególnych ustawodawstw kręgu podmiotów legitymowanych do wniesienia skargi do sądu administracyjnego. Realizacja standardu prawnomiędzynarodowego w tym zakresie jest najbardziej jednolita.

Z kolei, jednym z najbardziej zróżnicowanych i pozwalających jednocześnie ustalić kierunek europejskich tendencji jest charakter uprawnień orzeczniczych sądów administracyjnych. W tym zakresie dostrzegalna jest wyraźna tendencja w kierunku zwiększenia uprawnień reformatoryjnych. Uprawnienia takie przysługują w różnym stopniu francuskim, brytyjskim, holenderskim i szwedzkim sądom, a w Austrii, w pewnej kategorii spraw, wydanie przez sąd orzeczenia reformatoryjnego jest obligatoryjne.

Generalną refleksją jest jednak konstatacja, że proces kształtowania się poszczególnych rozwiązań w badanym obszarze ukazuje ścisłe i złożone relacje pomiędzy koncepcjami wykształconymi w ramach ewolucji historycznej a standardami międzynarodowymi. Określone elementy i konstrukcje prawne uznawane aktualnie w prawie międzynarodowym za normę, która musi być spełniona w państwach respektujących prawa człowieka, wynikają z rozwiązań wykształconych i utrwalonych w niektórych ustawodawstwach krajowych. Są one efektem wieloletniego procesu przekształceń ustrojowych, historycznych oraz społecznych. W takim znaczeniu istotny wpływ na kształtowanie się standardów międzynarodowych mają przede wszystkim doświadczenia państw o największym dorobku w zakresie sądowej kontroli administracji. Innymi słowy, systemy te podlegają stałej ewolucji,

zaś między nimi a systemami krajowymi zachodzą ścisłe relacje. Inspiracją dla kierunków przekształceń systemów międzynarodowych są rozwiązania sprawdzające się w ramach poszczególnych systemów krajowych i odwrotnie - standardy międzynarodowe wpływają na uniwersalizację rozwiązań przenoszonych na grunt krajowy.

Podobnie wpływ na polski system sądowej kontroli administracji miały zarówno koncepcje prawne wykształcone w innych krajach, jak i standardy międzynarodowe. Kształtowanie się określonych rozwiązań ustrojowych na poszczególnych etapach rozwoju determinowane było jednak przede wszystkim czynnikami historycznymi. Największy wpływ na określone rozwiązania w tym zakresie miały przy tym wzorce francuskie i austriackie. W zdecydowanie mniejszym stopniu proces ten był kształtowany przez standardy międzynarodowe, a ich oddziaływanie dostrzegalne jest dopiero w ostatnim czasie. Przykładem dostosowania polskiego systemu do standardów międzynarodowych jest uchwalenie ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki na skutek wyroku ETPCz w sprawie *Kudła v Polsce* oraz kolejne jej nowelizacje stanowiące konsekwencje wyroków pilotażowych, a także następstwa wyroku TS z dnia 13 grudnia 2017 r. w sprawie *Soufiane El Hassani*.

Przełomowe zmiany w zakresie prawa do sądu administracyjnego w Polsce spowodowało wejście w życie Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Zobowiązała ona ustawodawcę do opracowania w okresie 5 lat od dnia jej wejścia w życie projektów ustaw dostosowujących istniejący system sądownictwa administracyjnego do wymogu dwuinstancyjności postępowania. Wprowadzona z dniem 1 stycznia 2004 r. reforma sądownictwa administracyjnego z jednej strony stanowiła realizację nakazu konstytucyjnego, a z drugiej wpisywała polski system sądownictwa administracyjnego do kręgu państw realizujących międzynarodowy standard w tym zakresie. Poza zasadą dwuinstancyjności na płaszczyźnie konstytucyjnej przewidziano szereg elementów, które tworzą standard prawa do sądu administracyjnego.

W świetle art. 184 Konstytucji, NSA oraz inne sądy administracyjne sprawują, w zakresie określonym w ustawie, kontrolę działalności administracji publicznej. Brak doprecyzowania w Konstytucji, że sądami administracyjnymi pierwszej instancji są wsa, wynika z faktu, że na etapie prac nad jej kształtem nie było jeszcze wiadomo, jaki model sądownictwa administracyjnego na poziomie sądu niższej instancji zostanie ustanowiony w

przyszłości. Prowadzi to jednak do sytuacji, w której NSA jest konstytucyjnym organem państwa i korzysta z płynących stąd gwarancji, a w pozostałym zakresie ustawodawcy zwykłego pozostawiono znaczny obszar swobody. Postulowanie zmiany statusu prawnego wsą przez nadanie im rangi konstytucyjnej, choć w pełni uzasadnione z racji powierzonych im obowiązków, w rzeczywistości wydaje się jednak mało realne, choćby z uwagi na konieczność korekty treści unormowania konstytucyjnego w trybie art. 235 Konstytucji.

Poza ukształtowaniem statusu sądów administracyjnych, w Konstytucji określono także gwarancje o charakterze ustrojowo-instytucjonalnym prawa do sądu, w tym sądu administracyjnego, wskazując, że sądy są niezależne, a sędziowie niezawisli. Stworzono przy tym rozbudowany system gwarancji niezawisłości odnoszących się do wszystkich sędziów w Polsce, w tym sędziów sądów administracyjnych. Ustanowiono w tym zakresie unormowania dotyczące nieusuwalności i nieprzenoszalności sędziego ze stanowiska. Za istotne gwarancje należy także uznać immunitet sędziowski, apolityczność i odpowiedni status materialny, a także podległość sędziego jedynie Konstytucji i ustawom oraz poddanie orzecznictwa wyłącznie nadzorowi judykacyjnemu sądu wyższej instancji.

Ostatnie doświadczenia związane choćby ze zmianami w ustawie o SN czy KRS wskazują jednak, że gwarancje konstytucyjne okazują się czasem niewystarczające. W rzeczywistości może bowiem dochodzić do ich likwidacji na poziomie ustaw zwykłych. W mojej ocenie, nie jest to jednak wynikiem ułomności unormowania konstytucyjnego, ale zmiany praktyki prowadzącej w istocie do przekształceń porządku konstytucyjnego na poziomie aktów prawnych niższej rangi, co należy uznać za zjawisko jednoznacznie negatywne i sprzeczne z konstytucyjną zasadą państwa prawnego.

Odnośnie do zakresu właściwości sądów administracyjnych wskazano, że sprawują one wymiar sprawiedliwości przez kontrolę działalności administracji publicznej, obejmującą również orzekanie o zgodności z ustawami uchwał organów samorządu terytorialnego i aktów normatywnych terenowych organów administracji rządowej. W takim znaczeniu zasadą jest sądowa kontrola administracji powierzona wyspecjalizowanym sądom administracyjnym. Na zakres kompetencji tych sądów wpływ mają także postanowienia dotyczące sądowej ochrony samodzielności jednostek samorządu terytorialnego oraz rozstrzygania przez NSA sporów kompetencyjnych między organami samorządu terytorialnego i administracji rządowej. Dopełnieniem tej koncepcji jest także art. 45

Konstytucji przyznający każdemu podmiotowi prawo do rozpoznania jego sprawy przez sąd właściwy w danej sprawie. W sprawach administracyjnych - co do zasady - taka właściwość przyznana została właśnie sądownictwu administracyjnemu.

Z kolei, odnośnie do zakresu podmiotowego prawa do sądu unormowanie konstytucyjne wypowiada się w najszerszy możliwy sposób. Pozwala to na przyjęcie, że dotyczy ono wszystkich uczestników obrotu prawnego, a więc osób fizycznych, osób prawnych oraz innych jednostek organizacyjnych, których prawa podlegają ochronie w postępowaniu przed sądem administracyjnym.

Konstytucja zawiera również stosowne unormowania dotyczące charakteru orzecznictwa sądów administracyjnych. Uwzględnienie w tym zakresie wyłącznie art. 184 Konstytucji, w którym mowa jest o sądowej kontroli administracji, prowadzi do mylnego wniosku, że sądy administracyjne uprawnione są jedynie do wydawania orzeczeń o charakterze kasacyjnym. Takie stanowisko pojawia się w piśmiennictwie. Niemniej jednak, funkcjonalne rozumienie zasady podziału władz oraz uwzględnienie szerszego wachlarza wartości konstytucyjnych prowadzi do odmiennych wniosków. Z punktu widzenia realizacji prawa podmiotowego najważniejsze jest bowiem sprawne uzyskanie rozstrzygnięcia sprawy. Najbardziej efektywną formą realizacji prawa do sądu w sprawach administracyjnych jest zaś możliwość rozpatrywania niektórych spraw w ramach orzecznictwa reformatoryjnego. Nie zmienia to ogólnej zasady, zgodnie z którą załatwianie spraw administracyjnych należy do kompetencji władzy wykonawczej. Przyznanie jednak sądom administracyjnym na zasadzie wyjątku określonych uprawnień do wydawania orzeczeń reformatoryjnych istotnie wpływa na zwiększenie efektywności orzekania, a tym samym na podniesienie standardu prawa do sądu administracyjnego. W ich wprowadzeniu w poszerzonym zakresie można upatrywać także lepszej realizacji nakazu rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki.

W zakresie realizacji przez sądy administracyjne zasady szybkości postępowania sądowniczoadministracyjnego zostały w opracowaniu przeprowadzone autorskie badania statystyczne, których wyniki szczegółowo zaprezentowano w czwartym rozdziale osiągnięcia naukowego, a uwzględnione w procesie badawczym dane znajdują się w graficznych zestawieniach załączonych do monografii. W świetle ich wyników należy uznać, że kilkumiesięczny okres oczekiwania na rozpatrzenie sprawy przez wsą oznacza realizację wysokiego standardu w zakresie terminu rozpoznania sprawy, choć w zestawieniu z ponad

półtorarocznym czasem oczekiwania na rozpatrzenie sprawy na rozprawie przez NSA ocena ta nie może być całkowicie pozytywna. Co warto podkreślić, taka sytuacja ma miejsce pomimo tego, że od dnia 1 stycznia 2004 r. do dnia 31 grudnia 2016 r. wystąpił prawie sześciokrotny wzrost liczby skarg kasacyjnych rozpatrywanych przez NSA w ciągu roku. Istniejąca jednak na koniec uwzględnionego w badaniach okresu liczba spraw pozostających do rozpatrzenia będzie trudna do zniwelowania przy zachowaniu wartości rozpatrywania spraw na aktualnym poziomie. Utrzymanie dotychczasowego poziomu liczby rozpatrywanych spraw jest wystarczające do bieżącego ich załatwiania. Nie jest jednak wystarczające do zniwelowania istniejącej zaległości. Zagadnienie to wymaga pogłębionej analizy i konsekwentnego korygowania unormowań proceduralnych zmierzających w kierunku ustalonym w nowelizacji ustawy procesowej z dnia 15 sierpnia 2015 r. Niemniej jednak poza mającymi na celu odciążenie NSA zmianami proceduralnymi, konieczne wydaje się zwiększenie obsady stanowisk sędziowskich oraz pomocniczych, a także wykorzystanie w poszerzonym zakresie sędziów delegowanych.

Stosownej analizie poddano także praktykę funkcjonowania w ramach sądownictwa administracyjnego skargi na przewlekłość postępowania sądowego. Doprowadziła ona do wniosku, że skarga ta, choć systematycznie dostosowywana do standardów strasburskich, w rzeczywistości nie ma wpływu na skrócenie czasu oczekiwania na rozpoznanie spraw przed sądami administracyjnymi, a skala korzystania z tego środka prawnego w stosunku do ogółu spraw sądownoadministracyjnych jest marginalna.

Sądy administracyjne w Polsce posiadają wysoki status ustrojowy. Stosowne gwarancje na poziomie ustawowym przewidziano także w odniesieniu do osób orzekających w sądach administracyjnych, choć gdy chodzi o sędziów, zasadnicza w tym zakresie jest regulacja konstytucyjna, co zresztą wpisuje się w realizację standardów prawnomiędzynarodowych. W świetle strasburskich wytycznych niezawisłość sędziego powinna być zagwarantowana w konstytucji lub innym prawie najwyższej rangi, a w sytuacji, gdy jest ona zagrożona, sędzia powinien mieć możliwość zwrócenia się do rady sądownictwa, posiadającej odpowiednie środki zaradcze. Rada powinna być jednocześnie organem konstytucyjnym, niezależnym i składającym się co najmniej w połowie z sędziów, wybranych spośród sędziów wszystkich szczebli. Również na poziomie konstytucyjnym przewidziano, że w skład KRS wchodzi m. in. piętnastu członków wybranych spośród sędziów Sądu Najwyższego, sądów powszechnych,

sądów administracyjnych i sądów wojskowych. Stosownie do treści art. 187 ust. 3 Konstytucji, kadencja wybranych członków Rady trwa cztery lata.

W tym świetle jako naruszenie wspomnianych standardów należy traktować unormowanie ustawowe prowadzące do wygaszenia ustalonej konstytucyjnie kadencji *sędziowskiej* części członków urzędującej Krajowej Rady Sądownictwa. Ostatnie zmiany ustawowe dotyczące KRS doprowadziły także do sytuacji, w której składa się ona w większości z sędziów sądów rejonowych. W odniesieniu do sądów administracyjnych członkiem Rady jest jeden sędzia wsą wybrany przez Sejm i Prezes NSA, który zasiada w tym organie z urzędu przez okres pełnienia funkcji, co także narusza wspomniane standardy, ponieważ w składzie Rady powinni znajdować się sędziowie wszystkich szczebli, a w tym przypadku brak sędziów dwóch sądów najwyższej instancji w Polsce. Poza brakiem reprezentacji w składzie Rady sędziów reprezentujących wszystkie szczeble i rodzaje sądownictwa, dyskusyjnym jest też pozbawienie organów składających się z sędziów, takich jak zgromadzenia ogólne, prawa do wpływania na kształt Rady. Moim zdaniem powinny one mieć, chociaż w pewnym stopniu, zagwarantowany wpływ na skład osobowy tego organu.

W stosunku do unormowania przewidzianego na gruncie art. 184, art. 165 ust. 2 i art. 166 ust. 3 Konstytucji RP regulacja ustawowa szeroko i szczegółowo określa kognicję sądów administracyjnych. Została ona określona przy zastosowaniu klauzuli generalnej, a więc rozwiązania służącego w szczególności ochronie praw podmiotowych, z kolei, jej wyłączenia zostały wymienione w formie enumeracji negatywnej. Analiza unormowania ustawowego prowadzi do wniosku, że kognicja sądownoadministracyjna obejmuje w zasadzie wszystkie decyzje administracyjne z wyjątkiem wyłączonych z zakresu tej kontroli na podstawie art. 5 p.p.s.a. oraz przepisów ustaw szczególnych. Unormowania przewidujące jakiegokolwiek ograniczenia w zakresie kognicji sądów administracyjnych, jako wyjątki, podlegają jednak w każdym przypadku precyzyjnej i ścisłej wykładni oraz muszą być interpretowane w taki sposób, aby ich stosowanie nie podważyło samej istoty prawa do sądu administracyjnego.

Prawo do wniesienia skargi do sądu administracyjnego na płaszczyźnie ustawowej powiązane z istnieniem interesu prawnego wywiedzonego z określonej normy prawa materialnego, procesowego lub ustrojowego. Tego rodzaju rozwiązanie należy uznać za typowe także w innych systemach krajowych uwzględnionych w opracowaniu. Zagadnieniem, na które zwrócono szczególną uwagę w tym obszarze, jest posiadanie

legitymacji skargowej przez wspólnoty samorządowe wszystkich szczebli, gdy decyzja w pierwszej instancji została wydana przez organ wykonawczy danej jednostki samorządowej. Pierwszorzędne znaczenie mają w tym zakresie uchwały NSA wskazujące, że powierzenie organowi jednostki samorządu terytorialnego właściwości do orzekania w sprawie indywidualnej w formie decyzji administracyjnej wyłącza możliwość dochodzenia przez tę jednostkę jej interesu prawnego w trybie postępowania administracyjnego czy sądownoadministracyjnego.

Podobnie jak w wielu innych systemach europejskich uprawnienia orzecznicze polskich sądów administracyjnych mają charakter mieszany, choć dominują te o charakterze kasacyjnym. Stopniowo przyznawane są jednak coraz większe kompetencje w zakresie orzecznictwa reformatoryjnego. Na podstawie art. 145a § 3 w związku z § 1 p.p.s.a., wsa jest uprawniony do rozstrzygnięcia sprawy co do istoty przez wydanie orzeczenia reformatoryjnego. Nowe uprawnienie sądu administracyjnego ma charakter szczególny, a jego *ratio legis* ma na celu przede wszystkim zwiększenie efektywności sądowej kontroli administracji. Znajduje zastosowanie wówczas, gdy organ administracji uchyla się od wykonania prawomocnego wyroku sądu administracyjnego w normalnym trybie, przewidzianym w art. 153 p.p.s.a. Tego typu zmian nie można jednak, w mojej ocenie, uznać za rewolucyjne w zakresie istniejącego modelu uprawnień orzeczniczych. Zastosowanie tego przepisu zostało obwarowane szeregiem przesłanek zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, a przepisowi art. 145a § 3 w związku z § 1 p.p.s.a. nadano skomplikowany i dwupoziomowy (stopniowy) charakter. W pierwszej kolejności unormowanie to przewiduje zobowiązanie organu do wydania aktu zgodnego z nakazem (wyrokiem) sądu. Dopiero zaś w przypadku niewydania przez organ aktu zgodnego ze zobowiązaniem zawartym w wyroku co do dalszego sposobu załatwienia sprawy lub jej rozstrzygnięcia, otwiera się droga do wydania, przy spełnieniu kolejnych przesłanek, orzeczenia zastępującego rozstrzygnięcie organu. Istota tego unormowania z całą pewnością nie pozwala na przyjęcie, że przepis ten znajdzie szerokie zastosowanie w praktyce sądownoadministracyjnej. Potwierdza to rzeczywisty wymiar jego zastosowania. Od momentu wprowadzenia nowego unormowania jedynie w kilku sprawach wsa zobowiązały organ do wydania w określonym terminie decyzji lub postanowienia wskazując sposób załatwienia sprawy lub jej rozstrzygnięcie, natomiast - jak dotąd - nie doszło do wydania orzeczenia reformatoryjnego, o którym mowa w art. 145a

§ 3 p.p.s.a. W tym świetle trudno mówić nawet o marginalnym wykorzystywaniu nowych uprawnień reformatoryjnych przez sądy administracyjne.

Podobnie jest w przypadku wprowadzonego w ramach tej samej nowelizacji art. 149 § 1b p.p.s.a., na podstawie którego sąd administracyjny w razie uwzględnienia skargi na bezczynność lub przewlekłe prowadzenie postępowania oraz zobowiązania organu do wydania w określonym terminie aktu, interpretacji albo do dokonania czynności (art. 149 §1 pkt 1 p.p.s.a.), jak również zobowiązania organu do stwierdzenia albo uznania uprawnienia lub obowiązku wynikającego z przepisów prawa (art. 149 § 1 pkt 2 p.p.s.a.), może ponadto orzec o istnieniu lub nieistnieniu uprawnienia lub obowiązku, jeżeli pozwala na to charakter sprawy oraz niebudzące uzasadnionych wątpliwości okoliczności jej stanu faktycznego i prawnego. W takiej sytuacji wyrok wsą orzekający o istnieniu lub nieistnieniu uprawnienia lub obowiązku również zastępuje rozstrzygnięcie organu administracji publicznej. W rzeczywistości jednak bardzo rzadko dochodzi do spełnienia ustawowych przesłanek koniecznych do zastosowania tego unormowania. Analiza praktycznego wymiaru jego funkcjonowania wskazuje, że do chwili obecnej został wydany na tej podstawie jeden prawomocny wyrok, w którym sąd orzekł o istnieniu po stronie skarżącego uprawnienia do przyznania wynagrodzenia i zwrotu wydatków poniesionych z tytułu pełnienia funkcji kuratora.

Na pozytywną ocenę zasługuje natomiast uprawnienie reformatoryjne przewidziane na gruncie art. 145 § 3 p.p.s.a., który daje podstawę umorzenia przez sąd administracyjny postępowania administracyjnego. W wyniku takiego wyroku zostaje rozstrzygnięta zarówno sprawa sądownoadministracyjna, jak i sprawa administracyjna. Sprawa nie wraca już na drogę postępowania administracyjnego, mimo uwzględnienia przez sąd skargi na decyzję lub postanowienie. W istocie dochodzi do zastąpienia przez orzeczenie sądu rozstrzygnięcia organu administracji. W sumie sądy administracyjne od początku przyznania im tego uprawnienia, tj. od dnia 15 sierpnia 2015 r. prawomocnie umorzyły blisko 600 postępowań na podstawie art. 145 § 3 p.p.s.a. Nie jest to więc ani instytucja martwa ani wykorzystywana w marginalnym zakresie. Może być zatem uznana za jeden ze skutecznych i znajdujących praktyczne zastosowanie elementów mających na celu zwiększenie efektywności procesu sądownoadministracyjnego.

Tego rodzaju rozwiązania ustawowe wpisują się w przedstawione wcześniej kierunki przekształceń modeli uprawnień orzeczniczych zachodzące w innych ustawodawstwach europejskich. Za utrzymaniem takiej tendencji przemawia także jej niewątpliwy wpływ na zwiększenie efektywności rozpatrywania spraw przez sądy administracyjne. Wraz z innymi rozwiązaniami procesowymi, takimi jak poszerzenie katalogu spraw rozpatrywanych na posiedzeniach niejawnych i w trybie uproszczonym mogą one istotnie wpłynąć na skrócenie czasu rozpatrywania spraw. Konieczna w tym zakresie jest jednak zmiana praktyki i ewolucyjne przyzwyczajanie sędziów do ich stosowania. Pomimo przyznania bowiem przez ustawodawcę większych uprawnień orzeczniczych w tym zakresie, w praktyce sądownoadministracyjnej, poza umarzaniem przez sądy postępowań administracyjnych, mają one nadal charakter marginalny lub nie są wcale wykorzystywane. Zmiany wprowadzone w zakresie uprawnień orzeczniczych nowelą z dnia 15 sierpnia 2015 r. należy zatem traktować jako pierwszy, ale niewątpliwie nie ostatni krok w tym kierunku.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych:

A) Omówienie dorobku naukowego – obszary badawcze w aktywności naukowej:

Moje publikacje naukowe w okresie po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych koncentrują się głównie wokół zagadnień postępowania sądownoadministracyjnego, międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka i prawa konstytucyjnego. Zainteresowanie tymi obszarami towarzyszyło mi już wcześniej, czego wyrazem był wybór tematu rozprawy doktorskiej obronionej jednogłośnie w dniu 21 maja 2010 r. przed Radą Naukową Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. Dotyczyła ona *instytucji prawa pomocy w polskiej procedurze sądownoadministracyjnej*. Wcześniej ten temat nie był kompleksowo opracowany w doktrynie postępowania sądownoadministracyjnego. Podjęcie się analizy tego zagadnienia oznaczało rekonstrukcję źródeł tej instytucji, a więc sięgnięcie do istniejących w tym zakresie standardów międzynarodowych i konstytucyjnych. Następnie stosownej ocenie poddano materialne kryteria i procedurę jego przyznawania, a więc unormowania przewidzianego na gruncie p.p.s.a., co miało miejsce przy bardzo szerokim wykorzystaniu orzecznictwa sądów administracyjnych. W ramach tego opracowania dużo miejsca poświęcono zjawisku nadużycia prawa pomocy, jako istotnie rzutującego na realizację prawa do sądu przez inne podmioty uczestniczące w postępowaniu sądownoadministracyjnym. W tej monografii dokonałem także - poszerzonej w stosunku do

treści rozprawy doktorskiej - analizy porównawczej systemów przyznawania pomocy prawnej w sprawach sędowoadministracyjnych w europejskich systemach prawnych. Przeprowadzona w tym zakresie analiza znacząco wpłynęła na ukształtowanie przyszłych obszarów mojego zainteresowania naukowego, jak i metodologii pracy badawczej.

W tym świetle, w mojej ocenie, można wyróżnić trzy główne nurty badawcze:

1. postępowanie sędowoadministracyjne,
2. międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka,
3. zagadnienia konstytucyjno-ustrojowe.

Ad. 1. Pod względem liczebności publikacji zdecydowanie dominujący jest pierwszy nurt, odnoszący się wprost do postępowania sędowoadministracyjnego. W tym zakresie opublikowałem cztery publikacje książkowe, w tym trzy autorskie monografie i znaczącą część pracy zbiorowej oraz artykuły naukowe, w tym publikowane w wysoko punktowanych Zeszytach Naukowych Sędownictwa Administracyjnego. Ważnym osiągnięciem w tym obszarze jest monografia stanowiąca uzupełnioną i rozbudowaną, zwłaszcza w zakresie wątków prawoporównawczych oraz zaktualizowaną wersję rozprawy doktorskiej. Została ona wydana w 2013 r. nakładem Wydawnictwa Sejmowego, pod tytułem *Prawo pomocy w systemie ochrony praw człowieka* (ss. 316) i stanowiła jedno z pierwszych opracowań monograficznych dotyczących tego tematu i jedyne traktujące ten temat w zakresie komparatystycznym. Niektóre wnioski *de lege ferenda* zawarte w tym opracowaniu, jak chociażby postulat zakładania odrębnych akt postępowania w sprawie prawa pomocy, zostały wprowadzone i obowiązują jako element praktyki sędowoadministracyjnej przed wojewódzkimi sędami administracyjnymi. Podobnie stało się z wprowadzeniem postulowanego w opracowaniu zinstytucjonalizowanego systemu nieodpłatnej pomocy prawnej na etapie przedsędowym. W opracowaniu tym po raz pierwszy skorzystałem z metody analizy statystycznej. Przeprowadzone w tym zakresie badania doprowadziły do wniosku, że w badanym okresie (lata 2005-2008) w blisko 10% wszystkich postępowania sędowoadministracyjnych strony korzystały z prawa pomocy oraz średnio w co szóstym postępowaniu przed sędem administracyjnym składano w tym zakresie wnioski. Stanowi ona zatem instytucję procesową powszechnie wykorzystywaną w postępowaniu sędowoadministracyjnym.

Do zagadnienia prawa pomocy powracałem niejednokrotnie, unikając jednak bezpośrednich powtórzeń, w innych publikacjach, w szczególności w zakresie zmian wprowadzonych do tej instytucji nowelizacją p.p.s.a., która weszła w życie w dniu 15 sierpnia 2015 r. oraz w związku z silnie przeze mnie akcentowaną w dorobku publikacyjnym koncepcją nadużycia praw podmiotowych (prawa do sądu, prawa dostępu do informacji publicznej). Do instytucji prawa pomocy, jako jednej z gwarancji procesowych, odnosiłem się w artykule *Gwarancje procesu sądownoadministracyjnego* opublikowanym w pracy zbiorowej *Kontrola działania oraz bezczynności administracji publicznej. Wybrane zagadnienia*, M. Czuryk, M. Karpiuk (red.) Lublin 2013 r. - recenzja naukowa prof. dr hab. Krzysztof Orzeszyna, prof. dr hab. Henryk Szczerbiński. Kwestie związane z rozstrzygnięciem spraw z zakresu prawa pomocy w postępowaniu pierwszoinstancyjnym, jak i przed NSA, z uwzględnieniem zmian wchodzących w życie z dniem 1 sierpnia 2015 r., zostały przeze mnie szeroko omówione w pracy zbiorowej *Metodyka pracy w sądach administracyjnych*, R. Hauser, J. Drachal (red.), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015 r. oraz drugie wydanie Warszawa 2018 r. (uaktualnione i uzupełnione - recenzja naukowa dr hab. Robert Sawuła prof. WSPIA). To i inne zagadnienia opracowane w *Metodyce* silnie nawiązują do koncepcji odejścia od legalizmu biurokratycznego, co hołduje poszanowaniu w procesie orzeczniczym zasad ogólnych porządku prawnego, określonych wartości i wzorców. W tym obszernym opracowaniu akcentowano stosowanie procedury sądownoadministracyjnej z odwołaniem się do szerokiego spektrum ochrony praw podmiotowych, podstawowych zasad prawa, a także celu określonych unormowań, co - w mojej ocenie - uczyniło z niego praktyczne i wyjątkowe źródło wiedzy o funkcjonowaniu sądownictwa administracyjnego i rozstrzygnięciu spraw sądownoadministracyjnych. Potwierdziła to potrzeba drugiego, zaktualizowanego i uzupełnionego wydania w 2018 r. W opracowaniu tym jako jeden z pięciu autorów (4 oświadczenia o współautorstwie w załączeniu, mój nakład: pierwsze wydanie 284 ss. z 1273 stron, drugie wydanie 230 ss. z 1020 stron, czyli około 20%) podejmowałem tematykę: *Roli i pozycji sędziego sądu administracyjnego, Ustroju sądownictwa administracyjnego i jego praktycznego znaczenia dla poszczególnych etapów postępowania, Czynności sądowych (w tym czynności Prezesa NSA, prezesów wsa i prezesów Izby NSA, przewodniczących wydziałów wsa i NSA, czynności sędziów, asesorów, asystentów sędziów oraz sekretariatów sądowych) oraz Rozstrzygnięć w sprawie prawa pomocy w pierwszej i drugiej instancji, Kwalifikacji orzeczeń wsa i NSA do publikacji w zbiorze urzędowym, Nadzoru sprawowanego przez*

Prezesa NSA oraz zagadnienia udostępnienia akt i informowania o sprawach. W ramach tego opracowania, w zakresie prawa pomocy po raz pierwszy zaliczyłem nadużycie tego prawa podmiotowego do pozaustawowych negatywnych przesłanek jego przyznawania. Koncepcja ta została wypracowana na gruncie orzecznictwa ETPCz, ale stopniowo przenika do orzecznictwa sądownoadministracyjnego z zakresu prawa pomocy.

Kwestia nadużycia prawa dostępu do informacji publicznej w odniesieniu do zjawiska nadużycia prawa pomocy została poddana analizie także w kontekście orzecznictwa europejskiego w artykule: *Nadużycie prawa do informacji publicznej*, ZNSA z 2016 r., nr 2. W artykule tym wskazywałem, że zarówno konstytucyjna, jak i ustawowa konstrukcja prawa do informacji publicznej powoduje, że jest ono często nadużywane przez różnego rodzaju podmioty. Pomimo braku wprost wyrażonych w przepisach prawa zakazów nadużycia prawa do informacji zagadnienie to jest dostrzegane i piętnowane w orzecznictwie sądów administracyjnych. Przyjąłem wówczas, że w tego typu sprawach pomocne może być orzecznictwo dotyczące nadużycia prawa do sądu, ponieważ w istocie podobne przesłanki pozwalają na ocenę, że w danej sprawie nastąpiło nadużycie prawa do informacji. W ramach wniosków *de lege ferenda* postulowałem zaś wprowadzenie przepisu spełniającego w tym zakresie rolę *zaworu bezpieczeństwa*, pozwalającego sądom administracyjnym nie tylko na negatywną ocenę tego zjawiska, jak ma to miejsce obecnie, ale także na efektywne jego zwalczanie.

Do nurtu sądownoadministracyjnego zaliczam także autorską monografię: *Terminy w postępowaniu administracyjnym i sądownoadministracyjnym*, Wydawnictwo PRESSCOM, Wrocław 2013 r., 296 ss. (recenzja naukowa dr hab. Małgorzata Jaśkowska, prof. UKSW), w której obszernie, w 13 rozdziałach, w sposób uporządkowany i kompleksowy przedstawiłem zagadnienia dotyczące terminów w ogólnym postępowaniu administracyjnym i w postępowaniu przed sądem administracyjnym. Była to pierwsza na rynku wydawniczym monografia dotycząca tego zagadnienia. W opracowaniu tym sformułowałem pojęcia i zakres postępowań administracyjnych i sądownoadministracyjnych oraz ich rodzaje, tryby i stadia, a także zrekonstruowałem stosowne standardy w tym zakresie wynikające z unormowań europejskich. Podjąłem kwestie zasad warunkujących zagadnienie terminów w prawie polskim, terminy związane z załatwianiem spraw administracyjnych, problematykę przywrócenia terminu w postępowaniu administracyjnym i sądownoadministracyjnym. W

monografii ocenie poddałem także zjawiska przewlekłości postępowania i bezczynności organów oraz środki prawne przysługujące w razie wystąpienia tego typu sytuacji. Stosownej analizie poddałem także środki dyscyplinujące działanie organów administracji w p.p.s.a., jak również kwestie doręczeń w postępowaniu administracyjnym i przed sądami administracyjnymi. W opracowaniu zastosowałem także metodę statystyczną dzięki której wykazałem, że polski system posiada środki prawne pozwalające na skuteczne zwalczanie nieterminowości załatwiania spraw przez organy administracji, a także przewlekłości w postępowaniu administracyjnym i sądowym. W ramach tego opracowania monograficznego zatem po raz pierwszy w doktrynie szczegółowo i kompleksowo przedstawiono terminy obowiązujące na poszczególnych etapach postępowania administracyjnego i sądownoadministracyjnego - ich rodzaje, bieg i sposoby obliczania, obszernie wykorzystując przy tym orzecznictwo sądowe.

Istotnych kwestii proceduralnych dotyczył także artykuł: *Tryb uproszczony w postępowaniu przed wojewódzkimi sądami administracyjnymi - pomiędzy jawnością a szybkością postępowania administracyjnego*, ZNSA z 2018 r., nr 4., w ramach którego została przeprowadzona analiza prawna i praktyczna funkcjonowania trybu uproszczonego w postępowaniu sądownoadministracyjnym, prowadząca do wniosku, że stanowi on wyraz poszukiwania proporcjonalnego kompromisu pomiędzy jawnością a szybkością procesu sądownoadministracyjnego, a dane statystyczne wskazują, że jest on rzeczywistym narzędziem szybkiego i stosunkowo powszechnego rozpoznawania spraw przez sądy administracyjne.

Za ważną pracę z tego obszaru tematycznego uważam także monografię wskazaną jako główne osiągnięcie w postępowaniu habilitacyjnym, czyli *Prawo do sądu administracyjnego. Standard międzynarodowy i konstytucyjny oraz jego realizacja*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2019 r., ss. 564 (zob. pkt 4 niniejszego referatu). Podkreślam, że w zasadzie można ją przypisać po części do każdego z wyodrębnionych nurtów, ponieważ zakres tego opracowania wskazuje na jego interdyscyplinarny charakter. W pewnym stopniu dotyczy ono unormowań międzynarodowych wynikających z wiążących Polskę umów i przynależności do określonych organizacji międzynarodowych. Może być więc postrzegane jako publikacja dotycząca międzynarodowych systemów ochrony praw człowieka. Zawiera przy tym elementy prawnooporównawcze wyrażające się w zestawieniu najważniejszych cech

wynikających z podejścia wybranych ustawodawstw europejskich do pewnych obszarów realizacji prawa do sądu w sprawach administracyjnych. Opracowanie zawiera także określone elementy analizy historycznej w odniesieniu do procesu kształtowania się w Polsce koncepcji mających wpływ na istniejący w poszczególnych okresach model sądowej kontroli administracji. Nacisk położony został jednak na kwestie konstytucyjne i administracyjnoprawne, choć opracowanie nie mieści się w sztywnych ramach przewidzianych dla publikacji *stricte* należących do jednej, jak i drugiej dyscypliny naukowej. Podstawowy, jak i poboczne cele oraz wnioski wynikające z tego obszernego opracowania monograficznego zostały przedstawione w ramach omówienia celu naukowego i wniosków (punkt 4 lit. c autoreferatu, strony od 2 do 17). Brak jest więc potrzeby ponownego referowania problematyki stanowiącej zawartość tej monografii, podkreślam jednak, że przed jej wydaniem brak było w doktrynie kompleksowej analizy dotyczącej omawianego zagadnienia w ramach jednej publikacji.

Poza powyższym jestem autorem 8 haseł w publikacji pt. *Wielka Encyklopedia Prawa. Prawo administracyjne* (red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa, planowana data wydania czerwiec 2019 r.). Opracowane przeze mnie hasła obejmują istotne kategorie oraz pojęcia z zakresu postępowania sądowoadministracyjnego. W ramach prezentowanej publikacji przygotowałem następujące hasła: pełnomocnictwo procesowe, pełnomocnik, zarządzenia, postanowienia, odpis uwierzytelniony, posiedzenie, środki zaskarżenia, termin). Zostały one przyjęte do publikacji, zaświadczenie w załączeniu – recenzja naukowa prof. dr hab. Jan Paweł Tarno i prof. dr hab. Marek Wierzbowski.

Ad 2. Drugim nurtem, zdecydowanie skromniejszym, choć wyraźnie dostrzegalnym w ramach mojej aktywności naukowej, są międzynarodowe standardy ochrony praw podmiotowych. Niewątpliwym wpływ na zainteresowanie tym obszarem miała wieloletnia praca na stanowisku adiunkta w Katedrze Prawa Konstytucyjnego i Praw Człowieka EWSPiA pod kierownictwem prof. dr hab. Romana Wieruszewskiego. Międzynarodowe standardy ochrony praw podmiotowych stanowiły jednak w tym obszarze najczęściej punkt odniesienia do dalszej oceny określonych rozwiązań konstytucyjnych lub rangi ustawowej dotyczących rozwiązań funkcjonujących w ramach postępowania sądowoadministracyjnego, czy też instytucji prawa administracyjnego. W ramach tego nurtu opublikowałem 5 artykułów naukowych, w tym dwa anglojęzyczne oraz fragment komentarza do ustaw samorządowych (art. 9a ustawy o

samorządzie gminnym z odniesieniem do art. 4b ustawy o samorządzie powiatowym i art. 60a ustawy o samorządzie województwa). W artykule zatytułowanym: *The right to a Fair Trial in Administrative Proceedings According to the Standards and Trends of Selected European Union Member States*, opublikowanym w Europejskim Przeglądzie Prawa i Stosunków Międzynarodowych nr 3 z 2014 r., stanowiącym rozszerzoną wersję referatu wygłoszonego podczas międzynarodowej konferencji: *Wybory, referenda i ochrona praw człowieka w Unii Europejskiej*, która odbyła się w dniu 29 kwietnia 2014 r. w Pałacu Staszica w Warszawie, przedstawiłem sposób realizacji niektórych elementów standardu Rady Europy w zakresie prawa do rzetelnego procesu przed sądem administracyjnym w odniesieniu do systemów sądownictwa funkcjonującego w Niemczech, Austrii i Polsce. W kolejnym artykule pt.: *Sądowa kontrola administracji źródła standardu międzynarodowego i strukturalne systemy jego realizacji* opublikowanym w *Księdze Jubileuszowej Profesora Romana Wieruszewskiego, O prawach człowieka*, Warszawa 2017 r., G. Baranowska, A. Gliszczyńska-Garbias, A. Hernandez-Pończyńska, K. Sękowska-Kozłowska (red.), recenzje Prof. Jan Barcz, Prof. Irena Rzeplińska, stanowiącym rozszerzoną wersję referatu wygłoszonego w dniu 9 stycznia 2016 r. w Brukseli podczas konferencji *Instytucje pomocy prawnej w świetle regulacji wybranych państw europejskich*, wskazałem źródła standardu międzynarodowego w zakresie sądowej kontroli administracji odwołując się do reżimów prawnych ONZ, Rady Europy i Unii Europejskiej oraz poddałem analizie strukturalno-organizacyjne systemy ich realizacji w odniesieniu do modelu brytyjskiego, hiszpańskiego, czeskiego, holenderskiego i niemieckiego. Kolejny artykuł z tego obszaru pt.: *Prawo do sądu administracyjnego - standard Rady Europy a polska regulacja konstytucyjna* został opublikowany w *Księdze ze Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego*, Kielce 2017 r., zatytułowanej *Dwadzieścia lat obowiązywania Konstytucji RP. Polska myśl konstytucyjna a międzynarodowe standardy demokratyczne*, J. Jaskiernia, Kamil Spryszak (red.), Toruń 2017 r., recenzent Prof. dr hab Hanna Zieba-Załucka. Stanowił on poszerzoną wersję referatu wygłoszonego podczas jednej z sesji tego Zjazdu i dotyczył odniesienia standardu Rady Europy w zakresie sądownictwa administracyjnego i statusu orzekających w nich sędziów do standardu przewidzianego w Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r. Z kolei, w anglojęzycznym artykule zatytułowanym: *The Regional Trends in the Policies of the Selected Central and Eastern European States and the European Protection Systems of the Rule of Law*, opublikowanym w Europejskim Przeglądzie Prawa i Stosunków Międzynarodowych nr 2 z 2018 r. przedstawiłem tendencje związane z

kryzysem demokratycznego państwa prawnego w szczególności na przykładzie Polski i Węgier oraz odniosłem je krytycznie do procedury ochrony praworządności funkcjonującej w ramach UE. Tekst ten stanowił poszerzoną wersję referatu wygłoszonego w dniu 8 stycznia 2018 r. w Brukseli podczas międzynarodowej konferencji *Regions between Global and Local* zorganizowanej przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Nauk Politycznych (IPSA) RC 47 i EWSPiA. Kolejny tekst zatytułowany: *Skarga na przewlekłość postępowania sądowego – przesłanki ustanowienia instytucji i sądownoadministracyjna praktyka jej funkcjonowania* stanowił poszerzoną wersję referatu wygłoszonego dnia 28 kwietnia 2017 r. w Pałacu Staszica w Warszawie podczas konferencji poświęconej 20-leciu obowiązywania Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Został on opublikowany w księdze pamiątkowej dedykowanej SSN Tadeuszowi Szymankowi, zatytułowanej *Wyzwania współczesnego prawa*, Warszawa 2018 r., B. Bajor, P. Saganek (red.) (recenzje: prof. Jan Wawrzyniak i prof. Leszek Leszczyński). W opracowaniu tym przeanalizowałem międzynarodowe tło ustanowienia i kolejnych nowelizacji ustawy o skardze na przewlekłość postępowania sądowego, a także poddałem ocenie praktykę jej funkcjonowania wskazując, że choć zasadniczym celem ustanowienia tej instytucji było przyznanie skarżącym realnego środka prawnego, pozwalającego na zwalczanie stanu przewlekłości postępowania sądowego w rozumieniu art. 6 ust. 1 w związku z art. 13 Konwencji, to istniała także nadzieja, że refleksowo będzie ona stanowiła motywację do skrócenia czasu oczekiwania na rozpatrzenie spraw sądowych. Analiza funkcjonowania tego środka prawnego doprowadziła jednak do wniosku, że nie ma ona wpływu na skrócenie czasu oczekiwania na rozpoznanie sprawy przez sąd administracyjny. Z kolei, w *Komentarzu do ustaw samorządowych* pod redakcją S. Gajewskiego i A. Jakubowskiego (*art. 9a ustawy o samorządzie gminnym, art. 4b ustawy o samorządzie powiatowym i art. 60a ustawy o samorządzie województwa*), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018 r. zaprezentowałem prawnomiędzynarodowe i konstytucyjne standardy ochrony prawa prywatności w kontekście wprowadzenia do ustaw samorządowych przepisów dotyczących możliwości stosowania na terenie gminy, powiatu i województwa tzw. monitoringu wizyjnego w związku z wejściem w życie w dniu 25 maja 2018 r. rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych, potocznie zwanego RODO.

Ad. 3 Trzeci nurt moich zainteresowań naukowych, najskromniejszy pod względem liczby publikacji, ale stanowiący zauważalny wyróżnik mojego dorobku, stanowią zagadnienia konstytucyjno-ustrojowe. Zaliczam do niego dwa rozdziały w podręczniku akademickim oraz cztery artykuły w periodykach prawniczych i pracy zbiorowej. W podręczniku zatytułowanym: *Administracja publiczna i prawo administracyjne w zarysie*, M. Karpiuk, J. Kowalski (red.), Warszawa-Poznań 2013 r. (recenzja prof. dr hab. Wiesław Czyżowicz), opracowałem drugi rozdział dotyczący *Krajowych źródeł prawa administracyjnego* oraz trzeci, dotyczący *Zasad prawa administracyjnego oraz działania administracji publicznej*. Z kolei, w artykule zatytułowanym *Konstytucyjne aspekty wprowadzenia jednomandatowych okręgów wyborczych w wyborach do Sejmu RP*, opublikowanym w Europejskim Przeglądzie Prawa i Stosunków Międzynarodowych nr 1 z 2016 r. stanąłem na stanowisku, że inicjatywa wprowadzenia zmian w systemie wyborczym do Sejmu RP powinna być każdorazowo poprzedzona szeroko zakrojoną dyskusją społeczną, polityczną i prawną oraz stosownym programem edukacyjnym, a podejmowanie tego rodzaju działań jedynie na skutek doraźnych potrzeb politycznych może powodować wystąpienie sytuacji budzących istotne wątpliwości natury konstytucyjnej. Artykuł ten stanowił rozbudowaną wersję referatu wygłoszonego w dniu 16 czerwca 2015 r. w INP PAN Warszawie na konferencji dotyczącej *Jednomandatowych okręgów wyborczych*. Następny artykuł znajdujący się w obrębie tego nurtu zatytułowany jest *100 lat przekształceń na przykładzie pozycji ustrojowej polskiego sądownictwa administracyjnego – kilka refleksji*, został opublikowany w wydaniu pokonferencyjnym, zatytułowanym *Ład międzynarodowy i bezpieczeństwo narodowe - perspektywa stulecia* pod redakcją M. Kowalski, U. Staśkiewicz (recenzje naukowe: prof. R. Wieruszewski i prof. J. Wiatr). Stanowi on poszerzoną wersję referatu wygłoszonego podczas konferencji zorganizowanej przez Koło Naukowe Prawa Międzynarodowego EWSPiA z okazji stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości, która odbyła się w dniach 7-8 września 2018 r. w Brukseli. Przygotowywaniu artykułu z tak szczególnej okazji towarzyszyła refleksja, że polskie sądy administracyjne na przestrzeni ostatnich 100 lat mogą być postrzegane - w pewnym uproszczeniu - jako swoisty papierek lakmusowy, wskazujący poziom realizacji zasad państwa prawnego i respektowania praw człowieka w najnowszej historii RP. Przeprowadzona w tym zakresie analiza doprowadziła do przykrew konstatacji, że budowany konsekwentnie od lat 80-tych poprzedniego stulecia system instytucjonalnych gwarancji demokratycznego państwa prawnego w ostatnim czasie doznaje erozji. W mojej ocenie nie

można jeszcze mówić o zmierzchu praworządności, ale o szeregu zjawisk, które stanowią odstępstwo od międzynarodowych i konstytucyjnych standardów. Pozytywnie oceniłem intencję wdrażania reformy sądownictwa, powinno to jednak następować w sposób ewolucyjny i z poszanowaniem zasady podziału władzy i innych reguł powszechnie uznawanych wśród społeczeństw cywilizowanych. Z kolei, w artykule zatytułowanym *Kompetencje Prezesa NSA związane z działalnością sądów administracyjnych* – tekst pozytywnie zrecenzowany przez dr hab. prof. UG Tomasz Bąkowskiego i przyjęty do publikacji (zaświadczenie w załączeniu) w pracy zbiorowej zatytułowanej *Administrowanie i zarządzanie w sektorze publicznym: teoria i praktyka* pod redakcją T. Bojara – Fijałkowskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2019 r. stosownej analizie poddałem kompetencje Prezesa NSA w zakresie nadzoru, organizacji, finansów oraz działań o charakterze informacyjno – sprawozdawczym, dotyczących funkcjonowania sądów administracyjnych. Skoncentrowałem się przy tym na ocenie licznych unormowań wynikających z przepisów rangi konstytucyjnej, ustawowej, aktów wykonawczych, jak też regulacji o charakterze wewnętrznym, co pozwoliło na kompleksowe i przekrojowe przedstawienie tego zagadnienia. Ostatni artykuł z tego obszaru badawczego zatytułowany jest *Kognicja sądownoadministracyjna, a odmowa powołania na stanowisko sędziego – kilka refleksji na tle postanowienia NSA z dnia 7 grudnia 2017 r., o sygn. akt I OSK 857/17* (tekst przekazany do periodyku *Krytyka Prawa*, Wydawnictwo ALK). Poświęciłem go dyskusyjnemu zagadnieniu charakteru prawnego odmowy powołania na stanowisko sędziego przez Prezydenta RP oraz braku możliwości kontroli tego aktu przez sąd administracyjny. Przyjąłem w nim stanowisko, że odmowa powołania na urząd sędziowski powinna mieć charakter ściśle wyjątkowy i w zasadzie znajdować swoje uzasadnienie na płaszczyźnie konstytucyjnej, w czym należy upatrywać realizację obowiązku Prezydenta czuwania nad przestrzeganiem Konstytucji. Tego rodzaju rozstrzygnięcie powinno jednak zawierać motywy, jakimi kierował się Prezydent, co czyniłoby ten akt, przy całej jego arbitralności, bardziej transparentnym.

Udział w grantach naukowych:

Grant z Europejskiego Funduszu Społecznego: POWR.02.16.00-IP.06-00-009/17, Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji - *Na straży dobrego prawa* - Wykonawca - wykonanie czynności finansowanych ze środków projektu (prac zleconych), podmiot realizujący: Zrzeszenie Prawników Polskich, o. Warszawa i Departament Społeczeństwa Obywatelskiego Kancelarii Prezesa Rady Ministrów.

Promotor pomocniczy:

Uchwałą nr 107/X/D/2014 Rada Naukowa Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk z dnia 10 października 2014 r. wyznaczono mnie promotorem pomocniczym rozprawy doktorskiej w dziedzinie nauk prawnych w dyscyplinie prawo mgr. Karoliny Aromińskiej pt.: *Zakaz dyskryminacji jako ograniczenie swobody zawierania umów*. Promotor główny prof. dr hab. Andrzej Bierć (uchwała w załączeniu).

Pozostała aktywność naukowa:

Od 2015 r. jestem kierownikiem *Instytutu prawa porównawczego systemów prawnych państw UE*, który został utworzony w dniu 5 marca 2015 r. na podstawie Zarządzenia Rektora Europejskiej Wyższej Szkoły Prawa i Administracji nr 01/03/2015 r. Zadaniem instytutu jest organizacja badań oraz wydarzeń naukowych (konferencji i seminariów) dotyczących m.in. tematyki funkcjonowania i porównywania systemów prawnych Polskich oraz wybranych krajów UE (Jak dotąd w ramach programu została zorganizowana w dniu 9 stycznia 2016 r. w Brukseli konferencja *Instytucje pomocy prawnej w świetle regulacji wybranych państw europejskich*).

Wraz z prof. Romanem Wieruszewskim pełnię funkcję opiekuna Koła Naukowego Prawa Międzynarodowego EWSPiA.

Zorganizowane konferencje:

1. W dniu 28 maja 2015 r. w Warszawie (Pałac Staszica) – *Bezpieczeństwo w Europie*.
2. W dniu 17 marca 2016 r. w Warszawie (Pałac Staszica) - *Prawne aspekty przekraczania granic wewnętrznych Unii Europejskiej i ich wpływ na bezpieczeństwo* (moderacja).
3. W dniu 16 marca 2017 r. w Warszawie (Pałac Staszica) - *Świat wobec współczesnych wyzwań* (moderacja).
4. W dniu 8-9 września 2018 w Brukseli - *Ład międzynarodowy i bezpieczeństwo narodowe - perspektywa stulecia* – wygłoszony referat pt: *100 lat przekształceń na przykładzie pozycji ustrojowej polskiego sądownictwa administracyjnego – kilka refleksji*.

W dniu 10 maja 2018 r. zorganizowałem otwarte seminarium naukowe Zakładu Prawa Konstytucyjnego Kolegium Prawa ALK poświęcone aktualnym problemom prawa wyborczego w Polsce z udziałem sędziego NSA Sylwestra Marciniaka, Zastępcy Przewodniczącego Państwowej Komisji Wyborczej.

6. Udział w międzynarodowych i krajowych konferencjach z wygłoszeniem referatu:

1. W dniu 7 września 2018 r. w Brukseli konferencja Koła Naukowego Prawa Międzynarodowego EWSPiA z okazji 100 - lecia odzyskania przez Polskę niepodległości – tytuł referatu – 100 lat przekształceń na przykładzie pozycji ustrojowej polskiego sądownictwa administracyjnego – kilka refleksji.
2. W dniu 2 marca 2018 r. w Warszawie konferencja z okazji *obchodów jubileuszu XX-lecia Europejskiej Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie* – tytuł referatu: *Zmiany postępowania administracyjnego i sądownoadministracyjnego a normy konstytucyjne i międzynarodowe.*
3. W dniu 8 stycznia 2018 r. w Brukseli międzynarodowa konferencja *Regions between Global and Local* zorganizowana przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Nauk Politycznych (IPSA) RC 47 i Europejską Wyższą Szkołę Prawa i Administracji – tytuł referatu: *The Regional Trends in the Policies of the Selected Central and Eastern European States and the European Protection Systems of the Rule of Law.*
4. We wrześniu 2017 r. w Warszawie w Centrum Szkolenia Policji referat dla Naczelników Wydziałów Postępowania Administracyjnych Komend Wojewódzkich Policji i Komendy Głównej Policji z zakresu *zmian w Kodeksie postępowania administracyjnego i Prawie o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, wchodzących w życie z dniem 1 czerwca 2017 r.*
5. W dniu 13 czerwca 2017 r. w Kielcach podczas 59 Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego poświęconego tematyce dwudziestu lat obowiązywania Konstytucji RP – *Polska myśl konstytucyjna a międzynarodowe standardy demokratyczne* - tytuł referatu: *Prawo do sądu administracyjnego – standard Rady Europy a polska regulacja konstytucyjna.*
6. W dniu 28 kwietnia 2017 r. w INP PAN w Warszawie konferencja z okazji 20-lecia obowiązywania Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. – tytuł referatu: *Skarga na przewlekłość postępowania sądowego – przesłani ustanowienia instytucji i sądownoadministracyjna praktyka jej funkcjonowania.*
7. W dniu 9 stycznia 2016 r. w Brukseli konferencja *Instytucje pomocy prawnej w świetle regulacji wybranych państw europejskich* – tytuł referatu: *Sądowa kontrola administracji – źródła standardu międzynarodowego i strukturalne systemy jego realizacji.*
8. W dniu 16 czerwca 2015 r. w INP PAN w Warszawie konferencja na temat *jednomandatowych okręgów wyborczych* – wygłoszony referat: *Konstytucyjne aspekty wprowadzenia okręgów jednomandatowych w wyborach do Sejmu RP.*
9. W dniu 29 kwietnia 2014 r. w Pałacu Staszica w Warszawie międzynarodowa konferencja *Wybory, referenda i ochrona praw człowieka w Unii Europejskiej* – wygłoszony referat: *The right to a Fair Trial in Administrative Proceedings According to the Standards and Trends of Selected European Union Member States.*

7. Działalność popularyzująca naukę.

1. W latach 2006 – 2015 regularna współpraca z *Dziennikiem Gazetą Prawną* oraz periodykiem *Służby mundurowe – orzecznictwo i praktyka* gdzie opublikowałem blisko dwieście (dokładnie 198) tekstów poświęconych aktualnemu orzecznictwu sądów administracyjnych, w szczególności w sprawach gospodarczych, korporacyjnych i służb mundurowych – wykaz w załączeniu. 120 publikacji ukazało się po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych.
2. Od 5 lat jestem współtwórcą i prowadzącym program popularyzujący sądownictwo administracyjne wśród polskich i zagranicznych studentów prawa (w ramach programu *ERASMUS*) oraz uczniów szkół licealnych (Program *Lekcja w Sądzie*), w ramach których prowadzę wykłady z zakresu historii i współczesności sądownictwa administracyjnego, jego roli i pozycji ustrojowej.
3. Od 4 lat jestem współtwórcą i organizatorem *Nocy Muzeów* w Naczelnym Sądzie Administracyjnym w ramach, której m.in. przygotowuję każdego roku we współpracy z Muzeum Sądownictwa Akademii Leona Koźmińskiego wystawę poświęconą historii sądownictwa administracyjnego w Polsce od Najwyższego Trybunału Administracyjnego do Naczelnego Sądu Administracyjnego.
4. Od 2018 r. jestem sekretarzem Kapituły i jednym z recenzentów w ramach powołanego przez Prezesa NSA konkursu na najlepszą pracę magisterską z zakresu sądownictwa administracyjnego, którego celem jest popularyzowanie wiedzy na temat sądownictwa administracyjnego oraz promowanie szczególnie uzdolnionych autorów prac magisterskich.
5. Jestem również współtwórcą i prowadzącym program *pojedyneków sądowych* dla młodzieży licealnej, wdrażanego od grudnia 2018 r. pilotażowo we współpracy z Liceum Ogólnokształcącym im. Władysława IV w Warszawie.

8. Podsumowanie.

Jestem autorem albo współautorem łącznie 20 publikacji naukowych, w tym: 4 monografie naukowe, 1 podręcznika akademickiego, 2 publikacji anglojęzycznych i kilkunastu opracowań w czasopismach prawniczych, komentarzu i księgach zbiorowych. Po obronie doktorskiej wygłosiłem 9 referatów na krajowych i międzynarodowych konferencjach. Uczestniczyłem w realizacji grantu badawczego oraz byłem promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim w Instytucie Nauk Prawnych PAN. Posiadam 9-letni staż pracy nauczyciela akademickiego. Od 2010 r. jestem zatrudniony na stanowisku adiunkta Katedrze Prawa Konstytucyjnego i Praw Człowieka Europejskiej Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie, a od 2016 r. na stanowisku adiunkta w Zakładzie Prawa Konstytucyjnego, Kolegium Prawa, Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie. Aktualnie jestem promotorem kilkudziesięciu prac magisterskich na Wydziale Prawa EWSPiA w

Warszawie i Londynie oraz prac licencjackich na Wydziale Administracji Europejskiej w Brukseli. Od 2004 r. byłem promotorem kilkunastu prac magisterskich obronionych z zakresu prawa konstytucyjnego, administracyjnego oraz praw człowieka. Prowadziłem cykle wykładów oraz wykłady otwarte dla studentów prawa w Londynie, Brukseli, Birmingham, Glasgow, Hadze, Rzymie i Dortmundzie. W ramach popularyzacji nauki po uzyskaniu stopnia doktora opublikowałem 120 tekstów w *Dzienniku Gazecie Prawnej* oraz periodyku *Służby Mundurowe*. Posiadam także 15 letni staż pracy w obszarze praktyki prawniczej. Od 2004 r. jestem starszym asystentem sędziego w Wydziale Informacji Sądowej Naczelnego Sądu Administracyjnego. Jestem także radcą prawnym (OIRP w Warszawie), jednak z uwagi na zatrudnienie w organach wymiaru sprawiedliwości mam zawieszony uprawnienie do wykonywania zawodu.



Michał Kowalski